

Персида ЛАЗАРЕВИЋ DI GIACOMO*
Università degli Studi "G. d'Annunzio"
Chieti-Pescara

Оригинални научни рад
Примљен: 28. 1. 2021.
Прихваћен: 25. 2. 2021.

СОЛАРИЋЕВ ПОКУШАЈ КОМПАРАТИВНОГ ИЗУЧАВАЊА СРПСКОГ И ДРУГИХ СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА (Рукопис САНУ, инв. бр. 220)

У овом раду се анализирају извесни одељци рукописа Павла Соларића (1779–1821), „Рода славенскога почетак, размноженије, породе и изроди” (САНУ, инв. бр. 220) као покушај свеобухватног компаративног изучавања српског и других словенских језика код Срба. Соларић, наш први филолог у европском смислу речи, занимао се за прошлост Словена, а пре свега Срба. У ту сврху је написао више радова који воде ка његовој главној концепцији: доказати да су словенски језици у пореклу другим језицима, као и да је српски језик у ствари словенски надјезик. У рукопису који је, изузев наслова, написан на италијанском, Соларић даје примере из словенских језика и настоји компаративно да образложи своје, не тако ретко одважне словенске етимологије.

Кључне речи: Павле Соларић, рукопис САНУ инв. бр. 220, компаративна филологија.

Приступ Павла Соларића, Доситејевог најближег пријатеља и сарадника, српском и другим словенским језицима управо је у директној вези са Доситејевим ставовима о језику. Павле Ивић (1998: 169) је Соларића стога и сврстао у ред Доситејевих ученика и поборника о чистом народном језику. И заиста, пошто је Доситеја и Атанасија Стојковића угостио крајем 1803. у Падови, Соларић је одлучио да се посвети музама и да крене Доситејевим стопама, како је уосталом и опевао у стиховима посвећеним *Доситеју*: „Сократ српски... Учитељу, оче! пусти, друже! / Пусти да ти благодарно српска уста служе” (Соларић 2019: 52). Није случајно да је у „Предисловију” за *Кључић у моје земљеописаније* (Венеција 1804), Соларић онда навео следеће:

Мени су у сваком језику туђе речи баш као по чистом белом платну шарени овде-онде злоупотребу узлови. Ко је просвештавати се наканио, онај мора заједно старати се и о језику у којему напредовати мисли. Језик је једно с временом неминувемо премено умосоопште-нија средство. Други веци и други језици. Хотети дакле језик некакав све један имати

* persida.lazarevic@gmail.com

јест, ни више ни мање, него хотети за једним довека стати плотом. Сви су народи несретни и порабошчени дотле пребивали докле год јединоплеменик сељанин тајнствени језик волшебног књижника разумевати није могао или смео. Ми смо били Славјани, али смо данас једанпут Славеносрби. Ова реч каже како данас писати надлежи, сиреч како што се говори. Мени је славенски језик угодан, но краткости и тачности ради његови изговора и као нека остава гди ја многоречиви бивам Срб, а нипошто да се за њим раку подобно враћајући дангубити идем. Шта овде не има, како што од толико столетија много не имати мора, за новоприобретена поњатија нове српске (а за зашто не?) дома приплодити речи, с туђима се до крајње нужде не лоштати. – Једним словом, *данас* нико чисто славенски, као ни латински у состојанију писати није, како што му ни саветно било не би; јер ко за ина нека времена пише, а не за своја, једва је човеческом содружеству више поживио него онај који би уредбе грађданске за Земљу у Месецу начертати хтео (Соларић 2019: 284).

У Соларићевом видимо одјек става Доситеја Обрадовића из *Писма Харалампију* (1783):

Колико је они(х) који имаду време и способ за научити стари књижевни језик? Врло мало! А општи прости дијалект сви знаду и на њему сви, који само знаду читати, могу разум свој просветити, срце побољшати и нараве украсити. Језик има своју цену, од ползе коју узрокује. А који може више ползовати него општи целога народа језик? (Обрадовић 2007: 18)

Неколико година после *Кључића*, Сава Мркаљ је истакао у „Предисловију” *Салу дебелог јера* (1810) која је била вредност Павла Соларића по питању језика:

Перви е Г. Досиеџ Обрадовитъ, кой е честим своим дебелог (ѣ) испуштанѣм, и у погледу писмена езика нашега нешто за нас благодатно смѣрати почео ново. Г. Стойковитъ ест други, кой е такођер достојно бити судіо, на та бистро бацити свое око. Рода своего Ревнителъ, Г. Текелѣа с’ Стойковитѣмъ благоразложно и разумно держи. Но сладки Соларитъ, дика и милота Сербска! ветъ и состав от остроумѣа свога има; по коме, што му се овде отвише види, замѣтъе, и, што му не достаете, примѣтъе властелъски. (Мркаљ 1810)

Но у зору 13. јуна 1806. Доситеј је, у намери да се придружи српским устаницима, напустио био Трст, како каже Соларић у „Предисловију издатељеву” Доситејевом *Мезимцу* (1818): „У навечерије онога јутра, поизопротивишиј се Сократ наш са свима пријетељи, окружен буде от неколико пређе к тому одбрани, млади љубимаца своји и возљуби с њима” (Соларић 2019: 257). И то је била права тајна вечера, било је их је дванаесторица око Доситеја, нека врста завета да ће наставити његовим стопама.

Ствари по питању језика, међутим, за Соларића нису биле тако једноставне и нису ишле онако како је Доситеј замишљао. Соларић се, како нам то данас изгледа, двоумио између употребе народног и рускословенског језика, односно пре него двоумљење то је била двострука употреба писма (српског и рускословенског) и језика па је тај наизглед противречан Соларићев став према језику Никола Андрић (1902: 150) окарактерисао као дволичан, а Душан Иванић као „’двојичење’, двојство око језика и писма” (Иванић 2019: 19; в. Панић Бабић 2012). То двојство, међутим, представљало је директни одраз питања језика у словенском свету,¹ али и свакако последицу уже, српске је-

¹ Соларићеви ставови и удео у питању о словенским језицима изискује више простора и о томе ће бити речи у раду који је у припреми.

зичке ситуације, тј. диглосије и лингвистичке хибридности која је била фундаментални део српске стварности с краја XVIII и прве половине XIX века. Исидора Бјелаковић стога и коментарише:

Узимајући у обзир дух времена у којем је живео и стварао, нећемо погрешити ако кажемо да се филолошке поставке П. Соларића налазе на раскршћу пута на који је у 18. веку закорачила генерација српских просветитеља од Орфелина до Доситеја, а који од друге деценије 19. века почиње да се рачва, чиме се ствара услов за отворен сукоб у погледу језичких поставки између традиционалиста и вуковаца. (Бјелаковић 2019: 33-34)

Али те 1806, кад је Доситеј отпутовао, лексикограф Јоаким Стули (Stulli, 1730–1817) објавио је у Дубровнику код Мартекинија „дјело заиста трудно и многоцјено“, како ће рећи Соларић (2019: 278) много година касније, *Rjecosloxye: u komu donosuse upotrebljenja, urednia, mucsnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prorjecsja*, у коме се налази трактат о древности илирског језика, *De praestantitia, et vetustate lingua Illyricae* Франческа Марије Апендинија (Francesco Maria Appendini, 1768–1837). Овом приликом треба истаћи да се те исте године појавила постхумно и студија Јосипа Микоција (Mikoczi, 1734–1800) који се бавио етногенезом Хрвата, *Otiorum Croatiae liber unus* (коју је допунио Адам Баричевић). Сам Апендини, пак, с којим је, као и са хрватским писцем и либретистом Иваном Крељановићем Албинонијем (1777–1738) Соларић сарађивао (в.: Пантић 1978), објавио је такође код Мартекинија илирску граматiku, *Grammatica della lingua illirica* 1808, из које се види да је под илирским подразумевао све словенске језике и да је илирски сматрао савршеним језиком (в. Ловрић Јовић 2020).

Интензивно проучавање „илирског“ и словенских језика ишло је у корак са европским филолошким токовима. Године 1808. је Фридрих фон Шлегел (Friedrich von Schlegel, 1772–1829), један од најзначајних интелектуалаца своје епохе, који је подстакао романтичарску поетику и који је сматрао да књижевност треба да се ослободи окова класичних модела, написао дело о језику и мудрости Индијаца, *Über die Sprache und Weisheit der Inder*, после којег су почеле студије санскрита у Немачкој. Његов трактат, у чијем је предговору нагласио како сматра да је важно развити проучавање санскрита у Немачкој, имао је огроман успех и утицао је да се створи клима ентузијазма за санскрит и проучавање индијске културе. Шлегел је први покушао да морфолошки класификује језике, да их подели на две групе, што је после средио његов брат Август и установио три морфолошке групе. А 1816. године, Франц Боп, који се сматра оснивачем компаративне граматике, изнео је пред јавност, у студији *Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache*, језички материјал санскрита у поређењу са неким другим индоевропским језицима, и као таква та публикација је практично прва компаративна граматика индоевропских језика, с обзиром на то да се у то време санскрит сматрао прајезиком или најближим прајезику индоевропске језичке заједнице.

Да је Соларић био упознат како са публикацијама које су излазиле на Балкану тако и са резултатима истраживања немачких филолошких струја, јасно нам је и на основу његовог коментара у „Разговору к језикоиспитатељем

српским” у *Римљанима Славенствовавшим* (1818), где је поменуо Хердера и његову одушевљеност Индијом. Хердер је својим *Идејама* (1784–1792), а о којима се Соларић распитивао (в. Соларић 2019: 560), пружио широј немачкој читалачкој публици први пут целовиту слику Индије и вредновао Исток и прошлост народа:

Већ заиста Њемци, из слаби, до сада учињени опита, почињу познавати прво језика својега, порекло у перском! И сва – само што и[x] је јоште премало и што су от не-Славена чињена – словосравненија узводе језик славенски до сродства с древњејшим восточно-индијским, зовомим самскрит! У Индији, по германском у и второму Мојсеју (Хердеру), био је рај, први људи, слъдователно и први језик (Соларић 2019: 254).

Негде, дакле, после Доситејевог одласка у Србију, Павле Соларић се упутио у дубље проучавање језика, удаљавајући се од Доситејеве матрице, и морао је у себи осећати да се налази на добром путу. Мирослав Пантић (1978: 469) каже да Соларићеве списе настале пре средине 1819. треба гледати у односу на Апендинијева дела. У Апендинијевој илирској граматичи имао је Соларић прилике да прочита о илирском као језику од којег потичу други словенски језици и могао је тада да види да Апендини поред илирског наводи руски, пољски и чешки „дијалекат”:

La lingua Illirica ha tutte le caratteristiche, che tanto ammiransi nelle lingue madri. [...] Questa grammatica ne sarà un'altra prova anche più diretta, potendosi con essa istituire un sensibile paragone fra l'idioma Illirico, e il Greco, ed il Latino.

Fra i dialetti primari di questa lingua si attirano particolarmente lo sguardo il Russo, il Polacco, il Boemo, e l'Illirico.²

И Соларић је осећао потребу да ствари око илирског разјасни и да илирском односно „илиричком или српском”, како је писао, пружи место које је сматрао да заслужује, а у поређењу са „славено-бугарским”, „славено-крајинским”, „славено-рватским” и „рватско-приморним” (уп. Мило-сављевић 1999), па је већ у „Пословију” *Улога ума чловјеческога* (1809) спецификовао, управо као Апендини, да ако је руско наречје најсавршеније, српско је најлепше и „најблагогласније”, а можда чак исто толико савршено:

Ми, по милости Божијег, од СЛОВО искони Словјани – Словаци, и по слова преиначенију, од СЛАВА поздније СЛАВЈАНИ, који смо сперва по свој прилици зато народе јединоплемене или паче јединојезичне, јазике, инојезичне, Њемце – што Греци Варваре – називали, ми смо исти већ данас једни другима почти Њемци у великој части језика постали. Лепо би било да сви народи, једнога будући порекла, по свем свету и једним глаголају језиком; но ово неозможено будући, лепо би било да поне један, колико му драго многочислен народ, сав једнако бесједи. Може ли ово бити? Ево није; и то је мени весма жао. Повод к овом Пословију. Сваком је свој језик, углађен или груб, најугоднији и најлепши; ово је природно. Хотја, непристрасно судећи, како међу многим коренима тако и међу једнога коренога језика наречијама једно само врх над другима најпосле одр-

² Апендини 1808: VIII–IX: „Илирски језик има све карактеристике, којима се толико дивимо у језицима од којих други воде порекло. [...] Ова граматика ће бити још један директни доказ, с обзиром да ће се уз помоћ ње установити деликатно упоређивање између илирског језика, и грчког, и латинског.

Међу главним дијалектима овог језика, пажњу посебно привлаче руски, пољски, бохемски, и илирски.”

жати мора. Међу наречијами језика славенскога, росијско је писменично најсовершеније, српско најмекче, најблагогласније, најокруглије и најљупче; а зар нашем наречију за многим стоји да и совершенно буде? (Соларић 2019: 321).

Већ следеће године је у „Кратком начертанију” у *Бесједовнику илирическо-италијанском* пароха Викентија Ракића, прецизирао о словенским наречијима:

Славенски језик имао је древљејше своја наречија, којих нека служила су се писмом већ у прва времена овога божественнога изобрјетенија. Вјеројатно јест, да је међу различним Славјани било всегда употребленије различни азбука, како што је до данас: вешт, у више смотренија, вредносна Славјаном. – Ползује примјетити овде, да, откако је име Славјанин, производимо от Слава, постало родовим названијем, бива често соједињајемо с особеними именима народа који говоре наречија славенскога језика, тако да се вели: Славеноруси, Славеносрбљи, Славеноилири, Славенопољаци, Славенобоемци и пр[оче] и пр[оче]. Нињешња наречија језика славенскога нису, кромје врло мало их, отродила се от првокоренога источника својега на онај начин како су отродили се језици производећи от римскога. Из тога следује да је с којим нибуд славенским наречијем можно себе добро разумјет дати међу свими народи славенским и сви Славјани разумјевају, с малим вниманијем, свој општекорени језик, који сопствено не суштествује више развје у свештеними књигама Славјана грчкоскога обрјада. Наречије руско, опште (јер има простонаречија), одржава се тому најближим от свију други. Наречије крајнско јест највећма растљено: то исто јест више или мање на свим сограничијам с чужестраними језиками или под господством их (Соларић 2019: 162).

Компаративни метод у историјској лингвистици се односи на реконструкцију раног нивоа језика или ранијег стања на основу упоређивања са речима и изразима који се у релацији међу собом у разним језицима или наречијима. Не може се рећи да је код Соларића реч о компаративним студијама у данашњем смислу нити о присуству језичких закона, али чињеница је и да је компаративна наука у то време била још у повоју, а Соларићеви покушаји се смештају управо у епоху првих компаратиста (Ивић 1994: 32), обележену многим славним именима. Између Шлегелових указивања на регуларне језичке кореспонденције (1808) и језичких правила Размуса Раска из 1818, уоквирује се настојање Павла Соларића да се (компаративно), филолошки, бави словенским језицима. *Вход к писменици и језикознанију*, тј. граматику српског језика која је изашла постхумно, Соларић је започео констатацијом: „Све рјечи заједно које ми говоримо за изразити друг другу своје мисли, чувствовања и вољу зову се, како смо рекли, једним именом језик” (Соларић 2019: 369), али је чињеница да га није превише интригирао (мета)лингвистички аспект колико филологија (српског) језика, као што је и наговестио Вуку у свом писму с краја 1816 (Соларић 2019: 556). Но, ако се узме у обзир да ће Расков језички закон обрадити Јакоб Грим у својој *Deutsche Grammatik* 1822, дакле годину дана после Соларићеве смрти, онда се може сматрати да је Соларић, са својим покушајем упоређивања језика био на добром путу и да је у филолошкој науци наговештавао оно што је требало да уследи касније.

На више места Соларић је, почев од *Бесједовника* у којем је објавио део своје „Српске јероглифике”, настојао да укаже на језичке, пре свега етимолошке односе и сродности између словенских језика, и не само словенских, између словенских и других језика, класичних и модерних. Тако је и у *Бук-*

вару славенском триазбучном (1812), као и у чланку *Поглед на језик и књижевство илиричко*, који је 1820. објавио са Апендинијем на италијанском.

Соларић се, међутим, није обраћао само српској заједници, иако је општа „полза“ за Србе била почетна и константна полука његове делатности (Лазаревић Ди Ђакомо 2011). Како је време одмицало, тако је Соларић схватао да је било потребно да једној широј, по могућству европској културној заједници прикаже величину и древност српског и словенских језика. Покушао је да то учини студијом на италијанском језику, која је остала у рукопису, и која једино наслов носи на славеносрпском: *Рода славенскога почетакъ, размноженіе, породе и изроди* (Архив САНУ, инв. бр. 162/220). Овај обиман рад, који је у четири свеске остао нажалост недовршен и несрећен, требало је да обједини Соларићева филолошка проучавања у вези са српским и словенским језицима (в. Пантић 1978: 453–455; Лазаревић Ди Ђакомо 2010). Дело је требало да се састоји од седам или девет поглавља и то је само делимично испоштовано. У овој студији Соларић је себи поставио за задатак да размотри порекло Словена кроз историјска и филолошка проучавања порекла народа из Мале Азије, Тракије, Илирије, Грчке, Италије, Галије, Шпаније, Британије, Германије, Сарматије и Скандинавије. Иако рукопис обилује чињеничним и појмовним противречностима, део је Соларићу савремених европских компаративних проучавања језика и народа.

Од три критеријума по којима се може судити о пореклу народа, како је навео, а то су сродност језика, приче које су сачуване у античкој историји, и сличност обичаја, за Соларића је сродност језика била најважнији и најпоузданији критеријум јер „језик је непроменљива ствар; најрадикалније револуције не врше над њим никакав утицај.” Од четири главне расе људи, а тј. Ибери, Келти, Кимбри и Скити, Соларић је пажњу посветио највише Скитима, односно Сарматима, како је могуће прочитати и на српском у његовим списима о истоветности Скита и Сармата које су објављене постхумно (1825. и 1826). За скитску расу је рекао да је „бројно супериорнија”, а за скитски језик да је „основа већине европских језика античких и модерних, а посебно га говоре словенски народи, најраспрострањенији је од свих који су икад били на земљиној кугли”.

Соларић се у свом спису упустио у детаљно разматрање Скита и европских и азијских народа, па се повремено надовезивао на то да су Сармати Словени. Навео је да постоје три гране Скита који су населили Европу: пелагијска, гетска, сарматска, а потом је описао и климатске услове у којима су вероватно живели Скити, што је требало још више да потврди његове теорије. То што је желео да се бави Скитима водило је доказивању супериорности словенског језика, а све то је требало да буде изложено у следећој структури списка о коме је реч:

1. Мала Азија, 2. Тракија, 3. Илирија, 4. Грчка, 5. Италија, 6. Галија и делом Шпанија, Британија и Германија, 7. Германија и Сарматија, и делом Галија, Британија и Скандинавија; додаје се томе 8. Скандинавија и бивша покретна Готија, делом цела Европа, и део обала Африке. Или другим речима, ми ћемо доказати, да су МалоАзијци, Трачани, Илири, Итали, Гали, Шкоти, већим делом Германи, Готи, били сви Пелажани, Гети, и Сармати, или једном речју, Скити.

Ово „Скити” и/или „Сармати” код Соларића треба читати као „Словени” и напослету „Срби”, и у оквиру оваквог географско-историјског оквира Соларић се повремено упуштао у поређење словенских термина, пре свега на плану ономастике, што је требало аутоматски да потврди његове тезе у упоредном проучавању словенских језика (и народа). За Соларића је било основно разматрање етнонима, што је требало да нас води уназад до порекла народа. Познавати порекло имена свог народа значило је познавати порекло народа:

Un nome dell'ultima sorgente predomina talvolta quello del popolo abitatore: una piccola colonia dei Russi, o Rossi, pronunziati al sud *Rassi*, stabilitesi sopra un fiume della Serbia, che ne portò il nome di *Rasska* (p[...]ka); i *Rassi* s'amalgamarono coi Serbi, e furono dimenticati, restò la *Rasska*; questa servì in seguito ai nostri etimologi per derivarne, come dalla radice primiera (cadutavi dal cielo?), il nome di *Rassi*, o meglio dedotto e più corrotto, di *Rasci*, *Rascii* e *Rasciani*, che i Serbi portarono in parte per qualche tempo.³

Исту вредност за Соларића имају и термини *муџи*, *људи* и *браћа*, који су већ били обрађени у речнику *Сравнительный словарь всех языков и наречий, по азбучному порядку расположенный* (1790–1791) који је приредио наш педагог и реформатор школства у Хабзбуршком царству, Теодор Јанковић-Миријевски, где су одреднице упоређене са 279 језика. Ова три термина Соларићу пружају довољно материјала да упоређи не само језике већ и традиције словенских народа:

Ora ritorniamo ai nomi del primo stipite, progenitore, diciamolo francamente, dei popoli Slavi, come pure della piupparte degli Europei, ai nomi cioè di *Муџи*, *Људи*, e *Братија* o *Брати*, e rintracciamoli negli scritti degli antichi Autori Greci e Romani. Senza ogni minimo sforzo d'etimologia, il primo di *Муџи*, che in parecchi dialetti Slavi si dice anche *Моџи*, ci si presenta evidentemente sotto quello di *Mysi*, *Moesi*, *Mygdones*, *Makedones* e *Moschi** [*Secondo Strabone, lib. XI, gl'Iberi erano Moschi]. La Storia colse ben tardi questo nome, e non ce lo conservò maggiore che estendentesi dai monti *Moschici* e dalla regione *Moschica* che confinava coll'Armenia, per il tratto dell'Asia Minore, della Tracia, fin'ove si toccano i nomi d'Istro e di Danubio, e di là dall'Istro; sia poi questa via, o per la parte est dell'Eusino, o per tutte le due, questo nome, e la Gente che lo portò, estendevasi verso il nord fin'ove sorse là. E l'uso città di *Moskva*, e lo stato per l'innanzi chiamato *Moscovia*. I Croati, una colonia dei Sarmati, si chiamano ancora oggidì fra di essi ordinariamente *Муџи*, a segno che persino le donne vi si dicono *Муџача* e *Муџица*; e vi è un cantone di Croazia verso la Drava, abitato da quel popolo impermisto, che fra il volgo Croato odesi assai frequentemente distinto col nome di *Муџија*, inoservato dai geografi. Il popolo comune o i contadini, come in Croazia non hanno oggigiorno, rispetto alle altre classi, altra appellazione che quella di *Муџи*, così appunto in Russia sono chiamati *Муџици*. Il secondo nome di *Људи*, ci è stato conservato chiaro e netto in quello di *Lydi* e *Ludi*, senza molte tracce fuori dall'Asia Minore: passò soltanto in Italia per mare, e fu forse sul Baltico perversito in quello di *Letti*, come i Tudeschi per loro uso comune lo pervertirono in *Leute*. Il terzo nome di *Братија* o *Брати* sembra potersi ravvisare in quello di Parthi. Strabone, lib. XVIII, pag. 709, dice: "Ad Tigrim sunt Parthorum loca, quos antiqui *Carduchos* appellabant." Senza sapere da questo passo, chi, nè in che lingua, probabilmente però, in traduzione, chiamò *Carduchi*

³ „Неки пут име које је из последњег извора доминира народом који је настањен: једна мала колонија *Руса* или *Роса*, који се на југу изговарају као *Раси*, установише се код једне реке у Србији, која је онда добила име *Раска* (p[...]ка); *Раси* су се амалгамирали са Србима, и заборавило се на њих, а остаде *Раска*; ово је после служило нашим етимолозима да од тога извуку, као од првобитног корена (као да је пао с неба?), име *Раси*, или деривате и још више измењене термине као *Раши*, *Расци* и *Рашиани*, како се један део Срба називао неко време.” (прев. П. Л.)

i Parthi, l'odierno linguaggio Turco ci porge la parola *Кардаишъ, Пріятель, Другъ*. E l'uso, che ancora fra i Serbi conservasi assai comune di dirsi l'un all'altro *Братъ*, ci persuade, che questa parola poteva anticamente avere un significato più generale, e valere quanto un *nostro simile*, un'altro uomo, ciò che viene confermato anche dalla sua radice *Brātu*, di cui è il participio *Brātъ*, come sarebbe a dire *Прибрātъ*.

Ora concentrando tutti questi tre nomi in quel solo di *Мужу* che sembra essere stato anteriore ai due altri, e perchè *Мужъ* presso tutte le nazioni fu sempre un'appellativo di somma considerazione ed il maggiore titolo naturale, e citando a questo centro, con nomi appellativi ed aggettivi, relative e convenienti ai *Мужу*, dei popoli dalla Storia antica, noi ne vediamo comparire una serie ed una massa tanto prodigiosa, che, colla sua posteriori suddivisioni, riempie talmente tutta l'Europa, e palpabilmente esclude ogni altra razza d'uomini dall'averla popolata di gran lunga in tanta copia, o in altri termini, che non vi rimangono per tutte le altre razze d'uomini che, a proporzione, pochi spazj e ben limitati. Quanto agli epiteti, che poterono convenire ai diversi rami dei *Мужу*, essi, secondo quel che a questo proposito ci suggeriscono la Storia e la Geografia, devono essere stati tali parole, che esprimevano le più distinte azioni, e le qualità la più marcata e costanti dello spirito e del corpo di essi varj *Мужу*; in somma, termini indicanti *мужество, величія, власто- и честолюбіе*, ed il colore della carnagione e dei capelli.

Eccone la lista: Мужу чудніи, Чуди; М. властніи, властци, власи, волоси, владины; М. Цари; М. Пани; М. вольніи; М. веліи; М. боінні, вои, Бойцы, Бояри; М. храбріи; М. славніи; М. аліи; М. чермніи, черміони; М. русіи; М. рыжіи. Questa lista non è per orma completa; e vi appartiene, inoltre, per formarne l'albero genealogico degli Europei, una folla di nomi, che noi chiamiamo *secchi* e molti altri ancora che, per quanto colla Storia proverassi qui appartenenti, non si riuscirà giammai a decifrare.⁴

⁴ „Сад да се вратимо на име родоначелника, праоца, рецимо то искрено, словенских народа, као и већине Европљана, тј. на имена Мужу, Люди, и Братіи или Брати, и да их потражимо у списима старих грчких и римских аутора. Без икаквог етимолошког напора, први термин Мужу, који се у бројним словенским дијалектима каже и као Можу, појављује се очигледно као *Mysi, Moesi, Mygdones, Makedones и Moschi** [по Страбону, књ. XI, Ибери су били Моски]. Историја је веома касно обратила пажњу на ово име, и није нам сачувано више од тога што се простирало од планина *Moschici* и од области *Moschica* која се граничила са Јерменијом, у оном делу мале Азије и Тракије, где се додирују имена Истер и Дунав, с оне стране Истра; ово би био пут, или источно од Црног мора, или и једно и друго, ово име и народ који га је носио, простирао се према северу где се и појавио. И користили су га град *Москва*, и држава која се претходно звала *Московија*. Хрвати, једна колонија Сармата, зову се још увек међу собом обично Мужу, а чак се и жене називају Мужача и Мужица; а има и једна област у Хрватској, према Драви, коју насељава један веома мешовит народ, који се у хрватском пучу чује често да се зове Мужја, а што географичари нису приметили. Обичан народ или селаци у Хрватској данас, у односу на друге класе, имају само назив Мужу, управо како се у Русији зову Мужики. Друго име је Люди, које нам је сачувано веома јасно у терминима *Lydi и Ludi*, без многих трагова ван Мале Азије: само је прешао у Италију преко мора, а на Балтику је можда прешао у *Letti*, као што су га Немци за своју општу употребу преобратили у *Leute*. Треће име, Браваја или Брати изгледа да може да се препозна у имену Parthi. Страбон, књ. XVIII, стр. 709, каже: „Ad Tigrim sunt Parthorum loca, quos antiqui Carduchos appellabant.” Не знајући из овог одељка, ко је, нити на ком језику, али вероватно у преводу, звао *Carduchi* Парте, данашњи турски језик нам пружа реч *Кардаишъ, Пріятель, Другъ*. А обичај, који се још увек чува веома међу Србима да једни другоме кажу *Братъ*, убеђује нас да је ова реч у старо доба могла да има једно шире значење, отприлике као кад кажемо „човек као ми”, један други човек, а што потврђује корен речи *Brātu*, а чији је партицип *Brātъ*, као да кажемо *Прибрātъ*.

Е сад, концентришући сва ова три имена у једно Мужу које изгледа да претходи другима двома, и изгледа да претходи другима, и зато што Мужъ код свих народа је увек био веома уважаван назив и највећа природна титула, и наводећи у ову сврху, називе и придеве који се односе на Мужу, народа древне историје, ми видимо да се из тога појавио један низ и једна веома чудесна скупина, која, са својим потоњим поделама, настањује потпуно целу Европу, и подробно искључује сваку другу расу људи који су је бројно насељавали, или другим речима, да другим расама људи остаје само мало простора и тачно ограниченог. Што се тиче епитета, који су могли да одговарају разним гранама Мужа, по ономе што нам по том питању сугеришу историја и географија, мора да су биле такве речи, које су изражавале више различитих радњи,

Иако спис који с данашње тачке гледишта делује на граници мита и науке, и иако је својим каснијим радовима, који су садржани и у овом раду, Соларић изгубио поверење чувених филолога, „Рода славенскога почетак, размноженије, породе и изроди” је управо она врста студије која у свом илиризму следи идеализам Себастијана Долчеа-Сладеа, Мавра Орбинија, али и истраживања Апендинија. Историјске студије као и проучавања етногенезе Словена и Срба су итекако важни за компаративно проучавање словенских језика јер управо захваљујући историји и етимологији коју је Соларић предлагао можемо да разумемо прошлост Словена односно онако како се у Соларићево време размишљало. Његово истраживање заједничког извора Словена које је требало да укаже на повезаност (словенских) језика, међусобног утицаја језика онда кад су језици били у контакту, и (не)постојање заједничких карактеристика на које је указивао представљају основе компаративног проучавања језика. Соларић је историју, генезу, филологију и лингвистику третирао као једну дисциплину. Ако се узме у обзир да се језици упоређују на основу три различита принципа: (генетског, типолошког и по областима), и да је основна јединица генетске класификације породица језика, захваљујући којој се долази до пражезика, онда се мора констатовати да је Соларић био на правом методолошком путу, иако је у свом страсном проучавању прошлости Словена и Срба не тако ретко губио чињеничну нит.

ИЗВОР

Соларић САНУ: [Павле Соларић], „Рода славенскога почетакъ, размножење, породе и изроди”, Архив САНУ, инв. бр. 162. (220).

ЛИТЕРАТУРА

Андрић 1902: N. Andrić, *Život i književni rad Pavla Solarića*, Zagreb: Tisak Di-
oničke tiskare.

Апендини 1808: F. M. Appendini, *Grammatica della lingua illirica*, Ragusa:
presso Antonio Martechini.

Бабич 2012: B. Babić, *Ortografske i jezičke karakteristike u štampanim djelima Pavla Solarića*, Banja Luka: Filološki fakultet.

и најзначајније и најконстантније квалитете духа и тела разних *Мужа*; укратко, термини који указују *мужество, величја, власто- и честолубје*, и боју пути и косе.

Ево тог списка: Мужи чудниѣ, Чуди; М. властниѣ, властѣ, власи, волоси, владыни; М. Цари; М. Пани; М. вольниѣ; М. велѣи; М. бойниѣ, вои, Бойцы, Бояри; М. храбриѣ; М. славниѣ; М. алѣи; М. чермниѣ, чермѣи; М. русѣи; М. рыжѣи. Овај списак није потпун; ту припада, осим тога, да би се формирало генеолошко стабло Европљана, једна скупина имена, које ми називамо *осушенима* и још многа друга која, колико год историја буде доказивала да ту припадају, неће се никад успети протумачити.” (прев. П. Ј.)

- Бјелаковић 2019:** И. Бјелаковић, Филолошке поставке Павла Соларића, у: П. Соларић, *Сабрана дјела*, прир. Д. Иванић, И. Бјелаковић, Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић, 33–38.
- Иванић 2019:** Д. Иванић, Пјесме и огледи Павла Соларића, у: П. Соларић, *Сабрана дјела*, прир. Д. Иванић, И. Бјелаковић, Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић, 15–32.
- Ивић 1994:** М. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Beograd: Slovoğraf.
- Ивић 1998:** П. Ивић, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Лазаревић Ди Ђакомо 2010:** П. Лазаревић Ди Ђакомо, Између митологије и науке: Павла Соларића спис о пореклу Словена, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/2, 233–245.
- Лазаревић Ди Ђакомо 2011:** П. Лазаревић Ди Ђакомо, Просветне концепције Доситеја и Соларића: „Обща полза! Всеобща полза!”, у: *Доситеј и (српска) школа*, ур. Д. Иванић, Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић, 256–242.
- Ловрић Јовић 2020:** I. Lovrić Jović, *Rasprava o prirodi i slovopisu veličanstvenoga jezika hrvatskoga – Appendinijeva Grammatica della lingua illirica iz 1808. godine*, *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 46/1, 165–189.
- Милосављевић 1999:** В. Милосављевић, Поглед на језик и књижество илиричко, Павле Соларић, *Србистика*, 1–2, 307–318.
- Мркаљ 1810:** *Сало дебелого ера либо Азбукопротрес*, У Будиму Граду: Писменама Кралјевскога Свеучил: Венгерскога.
- Обрадовић 2007:** Д. Обрадовић, *Писмо Харалампију. Живот и прикључењуја*. Књига прва, прир. М. Д. Стефановић, Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић.
- Панић Бабић 2007:** В. Panić-Babić, Solarićeve misli o jeziku i pravopisu, *Србистика*, 1 (ванредни број), 459–477.
- Пантић 1978:** М. Пантић, Соларић, Крељановић, Апендини, у: М. Пантић, *Из књижевне прошлости. Студије и огледи*, Београд: Српска књижевна задруга, 440–470.
- Соларић 2019:** П. Соларић, *Сабрана дјела*, приредили Душан Иванић и Исидора Бјелаковић, Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић.

Persida Lazarevic Di Diacomio

SOLARIĆ'S ATTEMPT TO COMPARE SERBIAN AND OTHER SLAVIC LANGUAGES
(MS SANU, Inv. № 220)

Summary

This paper analyzes certain sections of the manuscript of Pavle Solarić (1779–1821) regarding the origin of the Slavs (SANU, inv. No. 220) in an attempt at a comprehensive comparative study of Serbian and other Slavic languages. Solarić, the first Serbian philologist in the European sense of the word, was interested in the past of the Slavs, and in particular, in the past of the Serbs. For this reason,

he wrote several works that lead to his main theorization: to prove that the Serbian language played a major role in the development of other Slavic languages. In the manuscript, which, except for the title, is written in Italian, Solarić gives examples from the Slavic languages and tries to comparatively explain his, oftentimes daring Slavic etymologies.

Key words: Pavle Solarić, SASA ms. n. inv. 220, comparative philology